

IWONA POGORZELSKA

Archiwum Państwowe w Kielcach

Historia Archiwum Państwowego w Kielcach

Prezentowane opracowanie jedynie w niewielkiej części podsumowuje najważniejsze wydarzenia dotyczące historii Archiwum Państwowego w Kielcach, którego dzieje sięgają wcześniejszego okresu historycznego aniżeli data rozpoczęcia jego rzeczywistej działalności.

Okres ten poprzedza historia archiwów w XVIII i XIX stuleciu. Najstarszym z nich, którego istnienie dokumentują nieliczne źródła pisane, było archiwum miejskie powołane dla przechowywania i zabezpieczania przywilejów oraz akt rady i ławy miejskiej. Pierwsze wzmianki o jego istnieniu pojawiają się w Ordynacji Komisji Biskupiej z 1749 roku.

Owa ordynacja mówi:

[...] A ponieważ na aktach miejskich [...] prawa obywatelów zawisły [...] obligacja jest pisarza, aby każdego roku protokół cały w akta, to jest w księgę arkuszwą [...] wpisał i one w archiwum ratusznym konserwował, czego burmistrze dojrzyć i sądzić powinni, jeżeliby zaniedbał. Akta i księgi miejskie na ratuszu zawsze w izbie osobnej porządnie ustawione albo ułożone zostawać będą, których rejestr sporządzony jeden w skrzynce, a drugi u pisarza niech będzie i klucz ad archiwum [...]¹.

Zasób archiwum z owego okresu historycznego przybliży lustracja przeprowadzona w 1789 roku (po przejęciu miasta na skarb państwa). Wówczas to komisja lustratorska dokonała rewizji przechowywanych przez miasto przywilejów. Sporządzony spis obejmował 26 pozycji. Były to przywileje królów polskich i biskupów krakowskich. Odnosiły się one do całego miasta, ale także i do poszczególnych cechów, a czas ich powstania to lata 1535–1767². Część z nich zachowała się nawet do czasów współczesnych. Znajdują się one np. w zbiorach rękopiśmiennych Biblioteki Czartoryskich.

---

¹ *Kielce, Materiały źródłowe do połowy XIX wieku*, oprac.: Z. Guldon, S. Marcinkowski, E. Wirski, Kielce 1971, s. 27, 28.

² Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Skarbu Koronnego, dz. XLVI, nr 79.

Sytuacja archiwum poprawiła się po wybudowaniu w 1835 roku nowego ratusza. Inwentarz nieruchomości miejskich z 1862 roku potwierdza, iż archiwum zajmowało wówczas niewielkie pomieszczenie w piętrowej oficynie za głównym korpusem ratusza. Lokal ten jednak „z powodu szczupłości” już wówczas nie nadawał się na pomieszczenie archiwum³. Jednakże, jak wynika z raportu kieleckiego urzędu municypalnego z 13 lipca 1837 roku, znajdujące się tam archiwalia zostały usystematyzowane i uporządkowane.

Zawartość zasobu archiwum miejskiego ukazuje również „wykaz akt magistratu miasta Kielc” z 30 stycznia 1852 roku⁴, a stanowiły go: Akta Wydziału Administracyjnego – 266 woluminów, Akta Wydziału Religijnego – 39 woluminów, Akta Wydziału Wojskowego – 108 woluminów, Akta sekcji kwaterniczej – 26 woluminów, Akta sekcji policyjnej – 402 woluminy, Akta Wydziału Skarbowego – Akta sekcji skarbu 145 woluminów, Akta sekcji dóbr – 30 woluminów, Akta sekcji lasów – 15 woluminów, Akta Wydziału Sądu – 65 woluminów.

Jak wynika z powyższej listy, w archiwum znajdowało się wówczas 1096 poszytów. Do dzisiejszych czasów zachowało się niewiele. Pożar ratusza, jaki miał miejsce w 1873 roku, zniszczył archiwum miejskie. Udało się uratować jedynie niewielką ilość dokumentów, które uporządkowane i zinwentaryzowane umieszczono w prywatnej kamienicy.

Dla późniejszego okresu brak jest dokładnych danych. Znane są jedynie nazwiska archiwistów: Walentego Milljaka (1877), Leona Śliwińskiego (1881–1904), Leona Sulnickiego (1905–1907) i Edwarda Rochowskiego (1907–1914), utrwalone w „Pamiętnych książkach” z lat 1877–1914.

Kolejnym z archiwów, którego zasób stanowił podstawę dla istnienia dzisiejszego, jest archiwum Komisji Województwa Krakowskiego. Pierwszą wzmiankę o archiwum rządowym kieleckim znajdujemy w podaniu z dnia 23 września 1811 roku, złożonym do Prefektury Radomskiej przez Jana Operskalskiego z Krakowa o przydzielenie mu posady archiwisty⁵. Pierwszym natomiast pismem traktującym o organizacji w Kielcach Archiwum Komisji Wojewódzkiej był raport [...] Denkera z 6 marca 1819 roku adresowany do Prezesa Komisji Województwa Krakowskiego⁶. [...] Denker w raporcie swoim informował Komisję, że z powodu braku właściwego lokalu

akta te [przywiezione z Krakowa] leżą więc dotąd częścią na kurytarzu w worach, częścią w faszkułach przed Kontrolą Skarbową, gdzie nie tylko największemu popadają uszkodzeniu, ale nadto w potrzebie żadna z nich informacja lub wiadomość powzięta być nie może.

³ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APK), Akta Miasta Kielc, sygn. 3, s. 2.

⁴ Tamże, sygn. 12, s. 14–44.

⁵ APK, Rząd Gubernialny Radomski, sygn. 1663, s. 1.

⁶ Tamże, sygn. 10, s. 13, 14.

Mimo braku odpowiednich warunków, jak wzmiankował [...] Denker, Archiwum Komisji Województwa Krakowskiego w pierwszych latach swojego istnienia prowadziło prace nad podziałem akt na registrystry poszczególnych urzędów.

Początkowo Komisja zatrudniała 2 archiwistów: [...] Denkera w Wydziale Skarbowym i Wojciecha Hachlewskiego w Wydziale Administracyjnym.

W 1821 roku jednolite dotąd archiwum, zgodnie z podziałami Komisji Wojewódzkiej, rozdzielono na trzy wydziały. Pod opieką archiwistów pozostały osobno akta Wydziału Administracyjnego, osobno Wydziału Skarbowego oraz Wydziału Religijnego i Policyjnego. Zachowano jedynie stanowisko głównego archiwisty, które sprawował jeden z archiwistów wydziałowych. Archiwum Wydziału Skarbowego zajmował się [...] Płaziński, archiwum Wydziałów Religijnego i Policyjnego powierzono Jerzemu Oraczewskiemu, a Wojciech Hachlewski sprawował nadzór nad archiwum Wydziału Administracyjnego. Jednocześnie określono szczegółowo obowiązki archiwistów⁷.

Chcąc nadać większy popęd działaniom służby rządowej w archiwum administracyjnym [...] Komisja Wojewódzka uznała potrzebę dotychczasowy bieg służby w następujący zmienić sposób:

Utrzymywaniem archiwum akt tak jeneralnych jako też i specjalnych:

Wydziału Skarbowego ur. Płaziński

Wydziałów Religijnego i Policyjnego ur. Jerzy Oraczewski

Wydziałów Administracyjnego, Wojennego i Prezydialnego tudzież akt personalnych ur. [Wojciech] Hachlewski odtąd trudnić się będą.

Dlatego też Komisja poleca ur. Płazińskiemu, Oraczewskiemu i Hachlewskiemu, ażeby się segregowaniem i uporządkowywaniem akt sobie powierzonych natychmiast zajęli i według miejscowej dogodności w jak najkrótszym czasie takowe ułożyli.

Dokument ten w dalszej części precyzował inne szczegółowe obowiązki archiwistów, jak np.: „aby wszystkie akta w przyzwoitym porządku utrzymywali” czy też „przypomina się, iż akta urzędowe osobom obcym i do składu Komisji nienależącym pod żadnym tytułem nie mogą być powierzonymi”, lub informował, że „w dniach posiedzeń ogólnych Komisji Wojewódzkiej nie wolno Archiwistom z miejsca swego obowiązku służby, aż do ukończenia posiedzenia oddalać się”⁸.

Zasadniczym zadaniem archiwów było uporządkowanie akt, segregacja i przekazanie niektórych (zgodnie z zasadą pertynencji terytorialnej) do archiwów innych instytucji. Oprócz tego załatwiano także kwerendy dla urzędów i osób prywatnych.

⁷ Tamże, sygn. 10, s. 31–36.

⁸ Tamże, sygn. 10, s. 31–36; A. Artymiak, *Z dziejów archiwów kieleckich*, cz. I, Kielce 1957 (mps w bibliotece APK), s. 4.

W latach 1825–1845 w archiwum Komisji pracowali: Antoni Kiełczewski, Józef Kurkowski i Jan Assendy⁹. W 1845 roku w związku z utworzeniem guberni radomskiej, łączącej istniejące dotychczas dwie gubernie – kielecką i sandomierską, archiwum zlikwidowanych władz guberni kieleckiej przeniesiono do Radomia i włączono do archiwum Radomskiego Rządu Gubernialnego.

W 1867 roku – ze względu na utworzoną gubernię kielecką – Kielce ponownie stały się siedzibą władz gubernialnych. Przy Kieleckim Rządzie Gubernialnym utworzono archiwum, które przejęło akta odnoszące się do terytorium obecnej guberni kieleckiej i gromadziło dokumentację bieżącą władz gubernialnych. Archiwum mieściło się w gmachu Rządu Gubernialnego, w byłym pałacu biskupów krakowskich. Zasób i działalność archiwum obrazuje 77 poszytów referatu archiwalnego tegoż urzędu.

Archiwum z archiwistą i jego pomocnikami funkcjonowało wówczas przy Wydziale Ogólnym, a archiwistami byli w nim kolejno: Stanisław Warpachowski (1867–1870), Paweł Skierski (1871–1877), Felicjan Listopacki (1878–1894), Ignacy (Franciszek Salezy) Nesterowicz (1896), Edward Zagrodzki (1898), kolegialny asessor Rybicki (1899), Stanisław Wroński (1899–1911) i Jan Lewczyk (1911–1914).

Już w 1867 roku do archiwum Rządu Gubernialnego Kieleckiego przewiezione zostały z Radomia akta Komisji Województwa Krakowskiego (1816–1837), Rządu Gubernialnego Krakowskiego (1837–1841), Rządu Gubernialnego Kieleckiego (1841–1844) i Rządu Gubernialnego Radomskiego (1845–1866). Do Kielc przywieziono w sumie 13 329 poszytów i ksiąg¹⁰. W archiwum akta przechowywane były zgodnie z układem nadanym przez registraturę. Do obowiązków archiwisty należało jedynie opracowanie tzw. *alfawitnych reestrow* oddzielnie dla każdego referatu i roku oraz prowadzenie ogólnego wykazu akt (*obščij ukazatel*), w którym podawał liczbę i rozmieszczenie akt. Był również zobowiązany dostarczać urzędowi potrzebnych informacji lub wypożyczać same akta, co odnotował w tzw. *spravočnych reestrach*¹¹. Po upływie dziesięciu lat akta podlegały brakowaniu.

Szczegółowe dane o zasobie archiwum pochodzą z 1888 roku, kiedy to sporządzono wykaz akt w związku z zamierzonym ich brakowaniem. W archiwum znajdowało się wówczas 24 553 poszyty akt spraw i 2947 narządów. Późniejszy

⁹ A. Artymiak, *Z dziejów archiwów*, s. 4–9.

¹⁰ R. Guldon, *Archiwa kieleckie od XVIII do początków XX w.*, Kielce 1973, s. 23.

¹¹ F. Ramotowska, *Uwagi o księgach kancelaryjnych i archiwalnych urzędów polskich i rosyjskich XIX w.*, „*Studia Źródłoznawcze*”, t. 21, 1976, s. 63–78; R. Guldon, *Archiwa kieleckie*, s. 23, 24; Ł. Guldon, *Urzędy administracji ogólnej w guberni kieleckiej w drugiej połowie XIX i początkach XX wieku. Dzieje ustrojowe, przepisy kancelaryjne, stan opracowania, wykorzystanie w badaniach regionalnych i naukowych*. http://20090209.archiwa.gov.pl/repository/wydarzenia/Lukasz_%20Guldon.pdf [dostęp: 23 III 2011].

stan archiwum pozwala poznać spis zdawczo-odbiorczy sporządzony w 1899 roku przy przejmowaniu archiwum przez Stanisława Wrońskiego. W archiwum znajdowały się wówczas akta poszczególnych wydziałów z lat 1867–1899, a mianowicie: Wydział Administracyjny – 6670 poszytów, Wydział Wojskowo-Policyjny – 17 594 poszyty, Wydział Ubezpieczeń – 2771 poszytów, Wydział Lekarski – 1413 poszytów, Wydział Prawny – 5123 poszyty, Kancelaria – 1409 poszytów i 537 ksiąg, Tabele likwidacyjne – 1419 poszytów, Tabele nadawcze – 670 poszytów; w sumie – 45 454 poszyty i księgi¹². Wytyczne dotyczące utworzenia i zasad funkcjonowania archiwów w urzędach administracji państwowej regulowały przepisy omawiające zasady funkcjonowania kancelarii urzędu.

W czasie pierwszej wojny światowej ewakuowane do Rosji władze gubernialne wywiozły część akt archiwum guberni, pozostawiając większą część zasobu w opuszczonym gmachu Rządu Gubernialnego. Akta te powróciły do kraju dopiero w 1923 roku. Niewielka ilość akt (14 j.a.) przekazana została do Polski w 1962 roku¹³.

Wraz z opuszczeniem Kielc przez władze rosyjskie rozpoczął się okres okupacji austriackiej. Kielce stały się ośrodkiem władz powiatowych. W tym też czasie nastąpiła przerwa w działalności archiwum kieleckiego. Wprawdzie przy urzędzie CK Generała Gubernatora w Lublinie istniała funkcja archiwisty objazdowego, lecz w przypadku Kielc brak jest śladów jego działalności¹⁴.

W chwili odzyskania niepodległości w 1918 roku Ministerstwo Spraw Wewnętrznych na prośbę Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało okólnik wzywający wszystkich obywateli, aby pozostające bez opieki i narażone na zniszczenie akta po byłych urzędach rosyjskich i okupacyjnych tymczasowo zabezpieczyć. Archiwalia wymagające zabezpieczenia i konserwacji znajdowały się w opuszczonym gmachu Rządu Gubernialnego, na korytarzu pierwszego piętra. W takim stanie zastał je wydelegowany w 1920 roku do Kielc urzędnik Wydziału Archiwów Państwowych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Aleksander Markiewicz. W memoriale skierowanym do wojewody kieleckiego doniósł o zaniedbaniu, w jakim znajdowały się cenne zarówno historycznie, jak i praktycznie akta. Wskazał jednocześnie na konieczność znalezienia odpowiedniego lokalu, gdzie mogłoby zostać zorganizowane archiwum państwowe¹⁵. Lokal planowanego archiwum miał obejmować powierzchnię ok. 300 m², winien być zabezpieczony przed pożarem, murowany, kryty blachą

¹² R. Guldon, *Archiwa kieleckie*, s. 23, 24.

¹³ J. Hładkova, *Wstęp do inwentarza zespołu akt Rząd Gubernialny Kielecki z lat 1867–1918*, Kielce 1981 (mps w APK), s. 10, 11.

¹⁴ A. Artymiak, *Z dziejów archiwów*, s. 19.

¹⁵ APK, Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: APwK), sygn. 13, k 3–4, sygn. 73, s. 17.

i nie powinien znajdować się bezpośrednio w sąsiedztwie domów drewnianych¹⁶. Poszukiwania odpowiedniego lokalu jednak nie przyniosły początkowo rezultatów. Dopiero w drugiej połowie 1922 roku Urząd Wojewódzki w Kielcach przydzielił archiwum trzy pomieszczenia w budynku urzędu, przy czym przejęcie pomieszczeń uzależnił od szybkiego przyjazdu delegata, któremu te pomieszczenia miały być przekazane. Delegatem tym został Aleksander Markiewicz, a przekazanie lokalu nastąpiło 31 listopada 1922 roku. Dzięki temu 1 stycznia 1923 roku archiwum kieleckie rozpoczęło swoją faktyczną działalność¹⁷.

Podstawą utworzenia archiwum był dekret Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego: „O archiwach państwowych i opiece nad archiwami” z dnia 7 lutego 1919 roku¹⁸. Zasady funkcjonowania archiwów opracowano już w 1919 roku. W owym czasie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego wydało między innymi wskazówki dotyczące urzędowania archiwów, porządkowania archiwaliów będących własnością państwa polskiego czy też zasady określające wzajemny stosunek archiwów i instytucji naukowych. Powstał wówczas regulamin pracowni publicznej (odpowiednik dzisiejszej pracowni naukowej)¹⁹. Z lat trzydziestych okresu międzywojennego pochodzi natomiast projekt wykazu akt – planu registratury. Według niego registratura archiwum przedstawia się następująco: I – organizacja, II – porządkowanie i opieka nad archiwaliami, III – korzystanie z archiwum, IV – biblioteka archiwalna, V – wydawnictwa archiwum, VI – budżet i jego wykonanie, VII – gmach lokalu i inwentarz, VIII – sprawy personalne, IX – akta tajne²⁰.

Bazą ówczesnego archiwum kieleckiego stały się akta wspomnianych wcześniej archiwów: Komisji Województwa Krakowskiego, Rządu Gubernialnego Kieleckiego, Rządu Gubernialnego Radomskiego i Kieleckiego Urzędu Powiatowego. Archiwum w Kielcach miało ponadto za zadanie zabezpieczyć dokumentację z terenu całej byłej guberni kieleckiej (powiaty: jędrzejowski, kielecki, miechowski, pińczowski, olkuski, stopnicki i włoszczowski).

Pierwszym kierownikiem archiwum kieleckiego został Zenon Żurakowski²¹. Po kilku miesiącach na stanowisku kierownika zastąpił go Józef Lucjan Głazek²². W tym okresie czynności archiwistów sprowadzały się przede wszystkim do rozmieszczania i segregacji zasobu.

¹⁶ Tamże, sygn. 13, s. 6; A. Artymiak, *Z dziejów archiwów*, s. 20.

¹⁷ APK, APwK, sygn. 13, s. 14, 15.

¹⁸ Dziennik Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Warszawa 1919, s. 151–158.

¹⁹ APK, APwK, sygn. 73, s. 2–8.

²⁰ Tamże, sygn. 15, s. 10.

²¹ Tamże, sygn. 74, s. 8, 9.

²² Tamże, sygn. 74, s. 77, sygn. 13, k. 14–15.

Lucjan Głazek ustąpił z zajmowanego dotychczas stanowiska na początku 1927 roku, po nim objął je Czesław Milewski – asystent Archiwum Akt Dawnych²³. Po odwołaniu Czesława Milewskiego do Warszawy na stanowisko kierownika Archiwum Państwowego w Kielcach powołany został Ludwik Bazylewski – emeryt Okręgowej Izby Kontroli²⁴. W ciągu siedmiu lat pracy w archiwum zajmował się on przede wszystkim gromadzeniem i segregacją zasobu. Prowadzenie prac porządkowych nad zasobem było bardzo trudne. Przyczyną tego był nadal zbyt mały lokal, do zasobu zaś dopływały coraz to nowe archiwalia. W końcu lat trzydziestych zasób archiwum liczył już około 40 tys. woluminów.

Po śmierci Ludwika Bazylewskiego, w 1935 roku stanowisko kierownika Archiwum Kieleckiego objął Ludwik Krone²⁵, dotychczasowy kierownik Archiwum w Radomiu. W tym czasie działalność archiwum sprowadzała się do gromadzenia, zabezpieczania i jedynie częściowego porządkowania zasobu, a także wydawania kwerend. Na te prace miały wpływ złe warunki lokalowe. Pierwsza przeprowadzka archiwum miała miejsce w 1924 roku i była to jedynie zmiana pomieszczeń w obrębie budynku urzędu. Dopiero w 1935 roku wojewoda kielecki przeznaczył na potrzeby archiwum parter domu przy ul. Mickiewicza 5²⁶.

W pomieszczeniach przy ul. Mickiewicza zastała archiwum druga wojna światowa. Archiwum kieleckie przeszło wówczas pod Zarząd Generalnej Dyrekcji Archiwów przy Urzędzie Generalnego Gubernatora. W czasie działań wojennych 1939 roku archiwum nie poniosło strat w zasobie, mimo że warunki lokalowe były fatalne²⁷. Dnia 2 kwietnia 1940 roku władze niemieckie zdecydowały, aby siedzibę archiwum przenieść do byłego pałacu biskupiego²⁸. Archiwum pozostawało tam jedynie kilka miesięcy, bo 31 sierpnia 1940 roku przystąpiono do kolejnych przenosin. Tym razem siedzibą archiwum stała się kamienica u zbiegu ulic Kilińskiego i Rynku²⁹. W owym czasie powiększył się personel archiwum kieleckiego, w którym pracę w Kielcach między innymi rozpoczął wysiedlony z Poznania Franciszek Paprocki. W 1941 roku władze okupacyjne przekazały archiwum w użytkowanie drugi dom znajdujący się na tej samej posesji³⁰.

²³ A. Artymiak, *Dzieje archiwum kieleckiego 1923–1945*, cz. II, Kielce bd. (mps w bibliotece APK), s. 4.

²⁴ APK, APwK, sygn. 72, s. 19, 20, sygn. 93, s. 83–85.

²⁵ Tamże, sygn. 31 a, s. 1–3, 26–27, sygn. 75, s. 23, 24.

²⁶ Tamże, sygn. 89, s. 5, 19.

²⁷ Tamże, sygn. 104, s. 2.

²⁸ Tamże, sygn. 229, s. 1.

²⁹ S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach w latach 1923–1973*, Kielce 1973, s. 10; APK, APwK, sygn. 229, s. 1, 2.

³⁰ APK, APwK, sygn. 229, s. 1, 2.

Straty materialne w zasobie archiwalnym poniesione w czasie walk w 1945 roku były znikome. O wiele poważniejsze, jak wynikało ze sprawozdania Antoniego Rybarskiego³¹, były straty, jakie poniósł zasób archiwalny. Niemcy wywieźli do Rzeszy akta dotyczące tych części województwa, których ziemie zostały włączone do Rzeszy. Na początku 1942 roku wywieziono z Kielc około 2000 kg akt (do Archiwum w Katowicach)³², a na początku 1944 roku kolejne 800 kg, które znalazły się na terenie Rzeszy (większość z nich powróciła do Kielc w 1946 r.). Archiwalia pozostające w archiwum w wyniku nagłych dwukrotnych przeprowadzek zostały pomieszczone³³. W tym czasie nastąpiły również zmiany na stanowisku kierownika archiwum. Ferdynand Krone został ewakuowany do Rzeszy, a kierownictwo objął Franciszek Paprocki³⁴. Funkcję tę pełnił do 28 września 1944 roku, kiedy to został aresztowany i wywieziony na przymusowe roboty. Kolejnym kierownikiem został Franciszek Mozarski³⁵. W 1944 roku, po upadku powstania warszawskiego, do Kielc trafili: Piotr Bańkowski i Antoni Rybarski, warszawscy archiwiści. Pozostawali oni w Kielcach do jesieni 1945 roku; Antoni Rybarski od maja do czerwca 1945 roku pełnił funkcję kierownika archiwum³⁶.

Po remoncie uszkodzonego budynku archiwum przystąpiono do prac nad zasobem, do porządkowania, inwentaryzacji akt oraz wydawania kwerend. Jednym z ważniejszych zadań było zabezpieczenie spuścizn rodowo majątkowych, które w pierwszych latach powojennych wobec braku ich właścicieli i twórców narażone były na zniszczenie³⁷. W 1946 roku powróciły do Kielc akta wywiezione przez okupanta do Katowic. W tym czasie archiwum wypełniało swoje podstawowe zadania³⁸. W 1945 roku liczba kwerend wynosiła 152 szt., a z zasobu archiwalnego korzystało 2 użytkowników. W roku 1946 zrealizowano 58 kwerend, a liczbę korzystających stanowiły 2 osoby, zaś w 1948 roku wykonano 81 kwerend, a z pracowni naukowej archiwum korzystało 8 osób: 1 osoba do celów służbowych, 7 osób prowadziło natomiast poszukiwania naukowe. W 1949 roku w archiwum wykonano 81 kwerend, a z pracowni korzystały 22 osoby (19 badaczy

³¹ A. Rybarski, *Działalność Archiwów Państwowych w latach 1945–1947. Archiwum Państwowe w Kielcach*, „Archeion”, t. 18, 1948, s. 239–242.

³² A. Makowska, B. Ryszewski, *Zarys dziejów Archiwum Państwowego w Kielcach*, „Archeion”, t. 39, 1963, s. 53.

³³ A. Artymiak, *Dzieje archiwum*, s. 8–10.

³⁴ S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum*, s. 10.

³⁵ APK, APwK, sygn. 139, s. 4, 5.

³⁶ Tamże, sygn. 139, s. 19, 20.

³⁷ *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały. Przewodnik po zasobie archiwalnym*, oprac. pod kier. S. Marcinkowskiego, Warszawa–Łódź 1983, s. 18.

³⁸ A. Rybarski, *Działalność Archiwów Państwowych*, s. 239–242.

i 3 przedstawicieli urzędów), którym z zasobu archiwum udostępniono 121 jednostek archiwalnych (j.a.)³⁹.

Sytuację lokalową archiwum i stan zasobu po zakończeniu działań wojennych przedstawia referat Piotra Bańkowskiego⁴⁰. Zasób archiwum podzielony był wówczas na dwa działy. Pierwszy z nich obejmował akta z XIX i początku XX wieku (najstarsze z nich sięgały czasów Księstwa Warszawskiego) do 1918 roku, drugi zaś – to akta z lat 1919–1939. Referat ten zawiera także szczegółowe dane dotyczące rozmieszczenia archiwaliów.

W czerwcu 1945 roku Antoni Rybarski powrócił do Warszawy, do pracy w Wydziale Archiwów Państwowych, natomiast kierownikiem/dyrektorem kieleckiego archiwum został Marian Witkowski⁴¹. W tym czasie kontynuowano zabezpieczanie archiwów podworskich, a także rozpoczęto przejmowanie akt wytworzonych już w Polsce Ludowej. Prace prowadzone nad zasobem były kontynuacją działań podejmowanych w okresie wcześniejszym. W latach 1950–1951 funkcję dyrektora pełnił Władysław Prawdzik⁴², będąc jednocześnie dyrektorem archiwum radomskiego, następnie Jan Pazdur (1951–1952), a od kwietnia 1952 roku – Stanisław Steczeń⁴³.

Początek lat pięćdziesiątych to okres o szczególnym znaczeniu dla archiwistyki i archiwów. W dniu 19 marca 1951 roku ukazał się dekret o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami, ale przed wydaniem tego dekretu, na mocy Zarządzenia Ministra Oświaty z dnia 21 lipca 1950 roku⁴⁴, wydanego na podstawie art. 45 dekretu z dnia 7 lutego 1919 roku o organizacji archiwów państwowych i opiece nad archiwaliami, utworzono na obszarze województwa kieleckiego sieć archiwów powiatowych⁴⁵. Organizatorem ich było Archiwum Państwowe w Kielcach.

1 grudnia 1950 roku powstało Powiatowe Archiwum Państwowe (PAP) w Starachowicach, które zajmowało lokal przy ul. Iłżeckiej 19. W 1976 roku archiwum otrzymało wolno stojący budynek przy ul. Spółdzielczej 2, a w 1995 budynek przy ul. Hutniczej 14. Pierwszym jego kierownikiem był Stanisław Rozemberg. W latach 1950–1960 placówką zarządzał Franciszek Niemiec, później, od 1960 roku, Tadeusz Kręgiel. Od 2000 roku stanowisko kierownika archiwum

³⁹ APK, APwK, sygn. 234, s. 1–6.

⁴⁰ P. Bańkowski, *Stan Archiwum Państwowego w Kielcach i jego potrzeby*, bd. (mps w bibliotece APK), s. 1–7.

⁴¹ APK, APwK, sygn. 147, s. 4, 5, 17, 18.

⁴² Tamże, sygn. 1448, s. 12.

⁴³ Tamże, sygn. 1449, s. 1; *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały*, s. 18.

⁴⁴ Zarządzenie Ministra Oświaty z dn. 21 lipca 1950 roku, Dz. Urz. Ministerstwa Oświaty nr 19 (50).

⁴⁵ *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały*, s. 18.

piastowała Maria Kucharska, zaś od roku 2007 Wiesława Rutkowska. Oddział ten funkcjonował do 2011 roku, a zasób archiwalny i kompetencje, podobnie jak pozostałych zlikwidowanych w 2011 roku oddziałów w Pińczowie i Jędrzejowie, przejęło Archiwum Państwowe z siedzibą w Kielcach.

Z dniem 1 grudnia 1950 roku rozpoczął swoją działalność drugi z oddziałów archiwum kieleckiego – PAP w Sandomierzu. Kierownikiem placówki został Stanisław Walczyna, pełniąc ją do 1959 roku. W 1960 roku kierownikiem sandomierskiego archiwum została Zdzisława Świder. Od 1975 roku w związku z reformą podziału administracyjnego oddział w Sandomierzu przekształcono w niezależne Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Tarnobrzegu z siedzibą w Sandomierzu. Z dniem 1 kwietnia 1985 roku archiwum to Zarządzeniem nr 2 NDAP zostało oddziałem zamiejscowym archiwum kieleckiego⁴⁶. Archiwum w Sandomierzu początkowo mieściło się w gmachu ratusza, by w 1965 roku otrzymać w użytkowanie adaptowany i wyremontowany budynek sandomierskiej synagogi znajdujący się przy ul. Żydowskiej 4. Od 1990 kierownikiem placówki jest Piotr Pawłowski.

1 lutego 1951 roku rozpoczęła działalność kolejna placówka archiwum pod nazwą: Powiatowe Archiwum Państwowe w Końskich. Kierownikiem archiwum został Włodzimierz Szczygłowski. Lokal składał się wówczas z 3 izb przy ul. Warszawskiej 28. W 1953 roku stanowisko kierownika objęła Maria Śliwińska Dorczy. Archiwum obejmowało w tym czasie bezpośrednią działalnością: powiat konecki, a po likwidacji PAP w Opocznie także powiat opoczyński. W związku ze wspomnianą reformą podziału administracyjnego z 1975 roku oddział archiwum w Końskich został zlikwidowany, a zasób archiwalny i kompetencje przejęło Archiwum Państwowe w Kielcach.

Z dniem 1 marca 1951 roku powstało również archiwum w Opocznie, którego kierownikiem został Roch Bilski. Oddział w Opocznie funkcjonował do 1952 roku, a jego kompetencje i zasób przejęło archiwum w Końskich.

Archiwum Państwowe w Kielcach – Oddział w Pińczowie powstało 1 kwietnia 1952 roku. Siedzibą tegoż od początku jego istnienia był zabytkowy budynek „Domu Wójta na Mirowie”, zwany także „Drukarnią Ariańską”. Pierwszym kierownikiem i organizatorem pińczowskiego archiwum była Henryka Czerwińska. Po odejściu na emeryturę zastąpił ją w 1968 roku Kazimierz Nobis. Następnie archiwum prowadzili: Hildegarda Wielguszevska-Jankowska, Krzysztof Tuzimek oraz Andrzej Grygiel. W 1996 roku obowiązki kierownika przejął Andrzej Rak. Placówka ta zakończyła swoją działalność w 2011 roku, a zasób archiwalny

⁴⁶ Zarządzenie nr 2 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 1 kwietnia 1985 roku w sprawie utworzenia w Sandomierzu oddziału Archiwum Państwowego w Kielcach.

i kompetencje (jak wspomniano wcześniej) przejęło Archiwum Państwowe z siedzibą w Kielcach.

Jako ostatnie spośród archiwów terenowych powstało Powiatowe Archiwum Państwowe w Jędrzejowie. Zorganizowano je w październiku 1954 roku. Pierwszą siedzibą archiwum był lokal znajdujący się w pomieszczeniach należących do klasztoru oo. cystersów, a jego kierownikiem mianowano Stanisława Szczęsnego. Od stycznia 1955 roku funkcję kierownika pełnił Jacek Jedliński. Z dniem 1 września 1965 roku kierownikiem placówki w Jędrzejowie został Zdzisław Osiński, później Cecylia Osińska, Jacek Kaczor, Monika Marczuk-Marcinkowska i Iwona Kwiatkowska. Na początku lat siedemdziesiątych władze miejskie przydzieliły dla potrzeb archiwum trzy pokoje w budynku przy ul. Świerczewskiego 2. Następnie zasób archiwum został przeniesiony do baraku Komunalnego Przedsiębiorstwa Remontowo-Budowlanego przy ul. Okrzei, a w 1980 roku archiwum przeniesiono na parter budynku przy ul. Reymonta 21c. Po 1989 roku archiwum jędrzejowskie przeszło jeszcze dwie przeprowadzki: pierwszą – na ul. Reymonta 12, drugą zaś – na pl. Kościuszki 19. Po 1975 roku archiwum funkcjonowało jako ekspozytura, a w latach 1983–2011 jako oddział Archiwum Państwowego w Kielcach.

Z dniem 1 czerwca 1950 roku istniejące już w okresie międzywojennym Archiwum Państwowe w Radomiu zostało oddziałem powiatowym, a potem oddziałem terenowym Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach. W końcu lat pięćdziesiątych XIX wieku archiwum uzyskało nową siedzibę – za-bytkowy gmach ratusza w radomskim rynku. W tym okresie jego kierownikiem był Władysław Prawdzik, który przez pewien okres na przełomie lat 1950–1951 pełnił także funkcję dyrektora archiwum kieleckiego. Po jego śmierci, w 1959 roku kierownikiem archiwum w Radomiu została Helena Kisiel. Archiwum radomskie jako oddział archiwum kieleckiego funkcjonowało do 1975 roku, kiedy to stało się odrębną instytucją z zasięgiem terytorialnym na m. Radom oraz powiaty: radomski, białobrzegi, kozienicki, zwoleński i szydlowiecki⁴⁷.

Lata pięćdziesiąte to istotny moment w dziejach archiwum kieleckiego. 23 grudnia 1952 roku Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Kielcach Zarządzeniem nr 22 NDAP otrzymało pierwszy statut organizacyjny. Statut ten określał zadania instytucji, a przede wszystkim jej strukturę organizacyjną. Od tego momentu w archiwum funkcjonowały: Oddział I – akt władz, urzędów i instytucji państwowych do 1918 roku, którego kierownikiem była Alicja Makowska, potem Teresa Koba-Ryszewska; Oddział II – akt władz urzędów i instytucji państwowych od 1918 roku, kierownik – Bohdan Ryszewski, następnie Henryk Kowalczyk; Oddział III – akt władz, urzędów i instytucji samorządowych, wyznaniowych, szkolnych i społeczno-kulturalnych, kierownik – Elżbieta Wirska; Oddział IV

⁴⁷ *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały*, s. 18–23.

– akt przedsiębiorstw i instytucji przemysłowo-gospodarczych, również Elżbieta Wirska; Oddział V – zbiorów i kolekcji, kierownik – Alicja Makowska, później Teresa Koba-Ryszewska. Pracownią naukową zarządzała wówczas Teresa Koba-Ryszewska, następnie Adam Massalski. W statucie uwzględniono jeszcze jeden Oddział – VI – akt specjalnych, który jednak nie rozpoczął swej działalności⁴⁸.

Sprawy podziału czynności pracowników archiwum określała specjalna instrukcja, wytyczająca zadania kierownictwa, pracowników działalności podstawowej, kwestie nadzoru zarówno nad archiwami terenowymi, jak i zakładowymi, pracę pracowni naukowej, komisji archiwalnych oraz działu administracyjno-gospodarczego⁴⁹.

W 1951 roku kieleckie władze wojewódzkie przekazały Archiwum Państwowemu do odbudowy i adaptacji zniszczony w 70% budynek po byłej synagodze przy ulicy Warszawskiej 17, który archiwum zajmowało od 1955 do 2011 roku⁵⁰. Nowy budynek o powierzchni około 900 m² pozwolił na przejmowanie i udostępnianie cennej dokumentacji historycznej, a kadra o wysokich kwalifikacjach zapewniała właściwe opracowanie tej dokumentacji⁵¹. Z usług pracowni naukowej w 1952 roku korzystało 16 osób (109 odwiedzin, 178 j.a.)⁵². W dziesięć lat później pracownię odwiedziły 72 osoby, wykorzystując podczas 621 wizyt 1500 j.a.⁵³

W latach 1966–1970 pracownie naukowe odwiedziły 522 osoby, którym udostępniono 8223 j.a. W tym czasie wykonano 3182 kwerendy⁵⁴. Te zadania, jak i inne z zakresu nadzoru, opracowania, popularyzacji, konserwacji i mikrofilmowania wykonywane były przez 13 pracowników działalności podstawowej.

Po Stanisławie Steczeniu, który w 1963 roku odszedł na emeryturę, funkcję dyrektora pełnił Jan Naumiuk, a w 1964 roku dyrektorem archiwum został Stanisław Marcinkowski⁵⁵, który zarządzał archiwum kieleckim do 1982 roku.

Wraz z wejściem w życie nowego statutu w 1971 roku, w Wojewódzkim Archiwum Państwowym zaczęły funkcjonować trzy oddziały. Oddział I gromadził materiały archiwalne wytworzone do 1945 roku. Funkcję kierownika tego oddziału pełniła początkowo Elżbieta Wirska, potem Romana Guldon. W oddziale utworzono dwie sekcje: jedną, dotyczącą materiałów archiwalnych urzędów i instytucji państwowych do 1945 roku, pod kierownictwem najpierw Romany Guldon, potem Jadwigi Bączek-Nobis, sekcję drugą: materiałów archiwalnych

⁴⁸ APK, APwK, sygn. 141, s. 81–84.

⁴⁹ Tamże, sygn. 141, s. 6–10.

⁵⁰ Tamże, sygn. 502, s. 108.

⁵¹ *Archiwum Państwowe w Kielcach i jego oddziały*, s. 24.

⁵² APK, APwK, sygn. 237, s. 12, 13.

⁵³ A. Makowska, B. Ryszewski, *Zarys dziejów Archiwum*, s. 60.

⁵⁴ APK, APwK, sygn. 215, s. 25–39.

⁵⁵ Tamże, sygn. 1451, s. 2.

wymiaru sprawiedliwości, samorządu, przedsiębiorstw, instytucji przemysłowo-gospodarczych, społeczno-kulturalnych, szkół oraz zbiorów i kolekcji wytworzonych do 1945 roku, zarządzaną przez Janinę Hładkową, potem Jacka Wierzbickiego. Oddział II, pod kierownictwem Ireny Bałabuch, skupiał materiały archiwalne wytworzone po 1945 roku. W oddziale tym funkcjonowało stanowisko do spraw norm zakładowych, początkowo pod kierownictwem Ireny Bałabuch, następnie Kazimierza Nobisa. Oddział III kierowany przez Adama Massalskiego, później Janinę Hładkową, nosił nazwę: Oddział Informacji i Ewidencji i Udostępniania Zasobu⁵⁶. Funkcjonowało w nim stanowisko do spraw informacji, którym kierowała Elwira Szczepaniak⁵⁷.

Pracę archiwum, podobnie jak w innych okresach, odzwierciedla sprawozdanie z wykonania planu pięcioletniego: 1971–1975⁵⁸. Zasób archiwalny na koniec 1970 roku składał się z 307 983 j.a., a na koniec 1975 roku osiągnął liczbę 670 666 j.a., (6763,57 mb), W latach 1971–1975 archiwum odwiedziło 1625 użytkowników, którym podczas 7675 odwiedzin udostępniono archiwalia w liczbie 49 937 j.a. Liczba kwerend w latach 1971–1975 wyniosła 9315 szt. Pracami konserwacyjnymi objęto 81 108 j.a., a liczba mikrofilmów na dzień 31 grudnia 1975 roku wyniosła 13 176 szt.

W 1973 roku nastąpiło ważne dla archiwum wydarzenie – obchody 50-lecia jego istnienia. 4 października 1973 roku odbyła się uroczysta sesja naukowa, w której uczestniczył Leon Chajń – Naczelny Dyrektor Archiwów Państwowych, dyrektorzy archiwów państwowych oraz przedstawiciele władz wojewódzkich, dyrektorzy i pracownicy miejscowych placówek kulturalnych, naukowych oraz szkół. Przebieg tej konferencji odzwierciedla przechowywany w bibliotece archiwum kieleckiego maszynopis⁵⁹.

Kolejny etap w historii archiwum wyznaczył nowy, wprowadzony po reformie administracyjnej, statut z 1976 roku⁶⁰. Regulamin organizacyjny archiwum opracowany na podstawie tego statutu określał ilość oddziałów działalności podstawowej: Oddział I – materiałów archiwalnych powstałych do zakończenia działań wojennych w 1945 roku (kierownik Romana Guldon, potem Janina Hładkowa); Oddział II – materiałów archiwalnych wytworzonych do 1945 roku (kierownik Irena Bałabuch), w oddziale tym funkcjonowało stanowisko pracy do spraw norm zakładowych, które prowadził Kazimierz Nobis; Oddział III – ewidencji, informacji i udostępniania (kierownik Janina Hładkowa, później Romana

⁵⁶ Tamże, sygn. 142, s. 1–5.

⁵⁷ S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum*, s. 21, 22.

⁵⁸ APK, APwK, sygn. 216, s. 1–14.

⁵⁹ *50-lecie Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Kielcach*, Kielce 1973 (mps w bibliotece APK), s. 1–13.

⁶⁰ Zarządzenie nr 10 Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych z dnia 17 sierpnia 1976 roku w sprawie nadania statutów Wojewódzkim Archiwom Państwowym.

Guldon), w ramach którego funkcjonował dział do spraw informacji oraz biblioteka, filmoteka i pracownia konserwatorsko-reprograficzna⁶¹. Działem finansowo-rachunkowym zarządzała Irena Sobieraj, a administracyjno-gospodarczym – Lidia Mrowińska.

Według sprawozdania z lat 1976–1980 zasób archiwalny liczył w owym czasie 4302,00 mb, 47 0058 jednostek archiwalnych. W latach 1976–1980 wykonano 4357 kwerend, a pracownie naukowe odwiedziło 1224 korzystających, którym podczas 10 466 odwiedzin udostępniono 25 295 jednostek archiwalnych⁶².

W 1982 roku na emeryturę odszedł Stanisław Marcinkowski, a stanowisko dyrektora objęła Elwira Szczepaniak, która funkcję tę pełniła do 2009 roku.

Od 1983 roku cele i zadania archiwum określiła ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach⁶³, a w Archiwum Państwowym w Kielcach wykonywały je funkcjonujące wówczas: Oddział I – akt do 1945 roku, Oddział II – akt Polski Ludowej, w skład którego wchodziło stanowisko do spraw normatywów kancelaryjnych i kontroli archiwów zakładowych oraz Oddział III – ewidencji, informacji i udostępniania, który składał się z pracowni naukowej, biblioteki, pracowni reprograficznej i pracowni konserwacji⁶⁴.

Według sprawozdania za okres 1981–1985 wynika, że na koniec 1985 roku na zasób archiwalny składało się 2469 zespołów, co stanowiło 5476,97 mb i 528 240 j.a. Prowadzone w tym czasie prace konserwatorskie nad archiwaliami ukierunkowane były głównie na profilaktykę. W ich wyniku zreperowano 185 ksiąg i wymieniono obwoluty 22 605 jednostek archiwalnych. Pracownia mikrofilmowa wykonała 69 620 klatek mikrofilmów. Pod nadzorem Archiwum Państwowego w Kielcach pozostawało około 300 jednostek organizacyjnych.

W latach 1981–1985 dla 1541 użytkowników korzystających z usług pracowni naukowej udostępniono 45 316 j.a. Zrealizowano również 8690 kwerend archiwalnych.

W okresie od 1981 do 1985 roku pracownicy archiwum opublikowali 17 referatów, głównie na temat źródeł przechowywanych w zasobie archiwalnym. Zorganizowano także 25 wystaw. Rozwijała się jednocześnie działalność Archiwum Państwowego w mediach. Jej wynikiem było ukazanie się 10 artykułów, w radiu i telewizji – 17 audycji, a archiwum odwiedziło 108 grup młodzieży zainteresowanej historią naszego regionu⁶⁵.

⁶¹ APK, APwK, sygn. 147, s. 1–6.

⁶² Tamże, sygn. 1480, s. 1.

⁶³ Ustawa o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (Dz.U. z 1983 r. nr 38, poz. 173, tekst jednolity – Dz.U. 2011, nr 123 poz. 698).

⁶⁴ APK, APwK, sygn. 1454, s. 17, 18.

⁶⁵ Tamże, sygn. 223, s. 1–13.

Dziesięć lat później w sprawozdaniu z działalności Archiwum Państwowego podano między innymi, że ogółem w latach 1993–1995 w pracowniach naukowych archiwum i placówek podległych dla potrzeb 1175 użytkowników zasobu archiwalnego udostępniono 40 278 j.a., a akta wykorzystywane były przede wszystkim do celów naukowych i własnościowych. W latach sprawozdawczych 1993–1995 zrealizowano 7175 kwerend (w 1993 r. – 2568, w 1994 – 2528, zaś w 1995 – 2079 kwerend). Zgromadzony wówczas zasób stanowił 6697,17 mb, 668 987 j.a., lecz na tzw. „przedpolu archiwalnym”, z uwagi na trudną sytuację lokalową, pozostawało jeszcze do przejścia ok. 1306 mb⁶⁶.

Kolejne zmiany struktury organizacyjnej archiwum miały miejsce w 1998 roku. Oprócz istniejących dotychczas: Oddziału I – materiałów archiwalnych powstałych do zakończenia działań wojennych w 1945 roku, pod kierownictwem Romany Guldon, Oddziału II – materiałów archiwalnych powstałych po dniu zakończenia działań wojennych w 1945 roku, pod kierownictwem Rafała Chałońskiego, Oddziału III – ewidencji, informacji, udostępniania i popularyzacji materiałów archiwalnych, pod kierownictwem Iwony Pogorzelskiej, powołano wówczas Oddział IV – nadzoru archiwalnego i gromadzenia zasobu, którym zarządzał Kazimierz Nobis.

Od 2004 roku w skład tego oddziału weszło również stanowisko do spraw przechowania, do zadań którego należała współpraca z Archiwum Państwowym Dokumentacji Osobowej i Płacowej oraz innymi archiwami państwowymi w zakresie przechowywania dokumentacji o czasowym okresie przechowywania, w związku z orzeczeniami Sądów Rejestrowych, zbieranie i udzielanie informacji o miejscach przechowywania tej dokumentacji, prowadzenie ewidencji dokumentacji pracodawców, przejętej od zlikwidowanych przedsiębiorców, wydawanie odpisów i kopii oraz udostępnianie tej dokumentacji upoważnionym osobom i organom⁶⁷.

W 2005 roku w ramach struktury organizacyjnej archiwum wyodrębniono również stanowisko ds. obronnych, a w 2008 roku ujednotwiono funkcjonujący dotychczas regulamin organizacyjny archiwum, uwzględniając wszystkie aktualnie wykonywane zadania, w tym również zadania zastępcy dyrektora archiwum⁶⁸.

Sprawozdanie sporządzone na zakończenie 2005 roku przedstawia (podobnie jak i poprzednie) czynniki kształtujące zasób archiwalny w centrali

---

⁶⁶ Tamże, sygn. 1524, s. 3–27.

⁶⁷ Zarządzenie Wewnętrzne nr 6 Dyrektora Archiwum Państwowego w Kielcach z dnia 27 sierpnia 2004 roku w sprawie zmian w Regulaminie Organizacyjnym Archiwum Państwowego w Kielcach.

⁶⁸ Zarządzenie Wewnętrzne nr 26 Dyrektora Archiwum Państwowego w Kielcach z dnia 30 stycznia 2008 roku w sprawie zmiany Regulaminu Organizacyjnego Archiwum Państwowego w Kielcach.

i placówkach podległych oraz warunki jego opracowania. Kolejne występujące w nim zagadnienia to: techniczne zabezpieczanie zasobu, kontrola stanu zachowania, warunków przechowywania archiwaliów i profilaktyka konserwatorska. W 2005 roku kontroli stanu zachowania poddano 2218,55 mb zasobu. Istotną część sprawozdania poświęcono też kwestii związanej z problemami narastającego zasobu; wówczas w zakresie kompetencji archiwum znajdowały się 434 archiwa zakładowe. W pracowniach naukowych archiwum kieleckiego i podległych mu oddziałów w omawianym 2005 roku podczas 4726 wizyt zarejestrowano 1229 użytkowników, którym udostępniono 24 529 j.a. Wykonano również 2042 kwerendy (nie licząc kwerend tematycznych).

Sprawozdanie za 2005 rok odzwierciedla także działania dotyczące popularyzacji zasobu archiwalnego. Stanowiły je liczne spotkania z młodzieżą szkolną i akademicką oraz wystawy materiałów archiwalnych. Archiwiści uczestniczyli również w organizowanych (od kilku lat) w ramach Kieleckiego Festiwalu Nauki uroczystościach Dni Otwartych Archiwum.

Stan zatrudnienia w 2005 roku wynosił 28 archiwistów oraz 22 pracowników administracji i obsługi.

W kwietniu 2009 roku stanowisko dyrektora Archiwum objął Rafał Chałoński, zaś od marca 2010 roku obowiązki te pełnił Wojciech Grzesik. Od 1 lipca 2011 roku dyrektorem Archiwum Państwowego w Kielcach jest Wiesława Rutkowska.

Statut z 2009 roku przyniósł kolejną korektę struktury organizacyjnej działalności podstawowej: Oddział I – nadzoru archiwalnego i gromadzenia zasobu wraz ze stanowiskiem ds. przechowania dokumentacji pracowniczej i likwidowanych jednostek organizacyjnych pozostawał pod kierownictwem Anny Smorąg. Oddział II (kierownik Łukasz Guldon) otrzymał nazwę Oddziału przechowywania i opracowania zasobu. Z Oddziału udostępniania i informacji archiwalnej (z pracownią naukową biblioteką i pracownią reprograficzną) – tzw. Oddziału III, zarządzanego przez Iwonę Pogorzelską, wyodrębnił się Oddział IV – digitalizacji i profilaktyki konserwatorskiej (kierownikiem została Anna Łucak).

Obecnie, tj. od listopada 2011 roku, struktura organizacyjna Archiwum Państwowego w Kielcach przedstawia się następująco:

- Oddział I – Nadzoru archiwalnego i gromadzenia zasobu, w skład którego wchodzi: Stanowisko ds. przechowania dokumentacji o czasowym okresie przechowywania;
- Oddział II – Przechowywania i ewidencji zasobu archiwalnego;
- Oddział III – Opracowania zasobu archiwalnego;
- Oddział IV – Udostępniania, popularyzacji i edukacji archiwalnej, w skład którego wchodzi: Pracownia naukowa i Biblioteka;

- Oddział V – Informacji archiwalnej, w skład którego wchodzi: Punkt Obsługi Klienta;
- Oddział VI – Digitalizacji i profilaktyki konserwatorskiej;
- Dział Administracyjno-Gospodarczy, w skład którego wchodzi: Archiwum zakładowe;
- Dział Finansowo-Księgowy, w skład którego wchodzi: Stanowisko ds. kadr i płac oraz Samodzielne stanowisko ds. informatyzacji.

W skład Archiwum wchodzi również Oddział Zamiejscowy w Sandomierzu⁶⁹.

Archiwum to nie tylko baza lokalowa i struktura, ale i ludzie, którzy swą wiedzą, pracą i zaangażowaniem wypełniają jej ramy. W okresie powojennym w archiwach województwa kieleckiego pracowało 60 osób: 37 spośród nich to kadra merytoryczna, 7 – pracownicy administracji, 16 – pracownicy obsługi. W archiwum kieleckim, w centrali, liczba ta kształtowała się od 20 osób – w 1964 roku, do 25 w 1973 roku. Tworzyli ją: 2 pracowników naukowo-badawczych, 7 archiwistów i 8 pracowników działalności podstawowej⁷⁰. Stan zatrudnienia ulegał zmianom. Obecnie kadre Archiwum Państwowego stanowią 44 osoby: 34 pracowników merytorycznych i 11 pracowników obsługi⁷¹.

Pracujący tu archiwiści wykonywali i wykonują powierzone im zadania statutowe w zakresie kształtowania i nadzoru nad państwowym zasobem archiwalnym. Zajmują się przejmowaniem, przechowywaniem i zabezpieczaniem materiałów archiwalnych, ich ewidencją i opracowywaniem. Materiały archiwalne w formie pośredniej i bezpośredniej udostępnia się zainteresowanym użytkownikom, prowadzi w miarę sił i środków działalność naukową i popularyzującą zasobu archiwalnego.

W 2005 roku dzięki Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych władzom wojewódzkim i miejskim, na mocy decyzji wydanej przez prezydenta miasta Kielc Wojciecha Lubawskiego, Archiwum Państwowe otrzymało do adaptacji budynek położony przy ul. Kusocińskiego 57⁷².

Kolejne etapy prac adaptacyjnych trwały do 2011 roku i od niedawna ten budynek, spełniający standardy nowoczesności, zapewniający lokum na właściwe przejmowanie, przechowywanie, udostępnianie i eksponowanie materiałów archiwalnych, jest miejscem, w którym społeczeństwo może osobiście analizować spuściznę archiwalną naszej świętokrzyskiej małej ojczyzny.

⁶⁹ <http://www.kielce.ap.gov.pl> [dostęp: 23 III 2012].

⁷⁰ S. Marcinkowski, *Działalność Wojewódzkiego Archiwum*, s. 22.

⁷¹ <http://www.kielce.ap.gov.pl> [dostęp: 23 III 2012].

⁷² <http://www.kielce.ap.gov.pl/pl/historia-archiwum.html> [dostęp: 23 III 2012].

Summary

The article entitled “The History of the State Archive in Kielce” is preoccupied with the first half of the nineteenth century, when the task of collection and preservation of the then-appearing documents – today’s most valuable fonds of the State Archive in Kielce – was performed by offices such as, for instance, the Board for the Cracow Voivodeship or the Guberniya Authorities. Yet a major focus of the study is the history of the State Archive since its establishment, through the interwar period and WW2, until today.

This history is not complete yet. The archive is an institution which has continued, without a break, to operate until the present day. The continuing enhancement of the infrastructure and equipment ensure that the preserved fonds will be given professional care, thus providing access opportunities to increasing numbers of citizens. The paper also discusses the role which individual employees played in the history of the Archive. The Archive is not only a facility with its infrastructure, but – primarily – the staff, whose know-how, effort and dedication have added substance to the structure. It is thanks to them that the history, preserved in the documents, has been brought alive to contemporary citizens.